

De vaste commissie voor Justitie heeft enkele vragen en opmerkingen over de brief van de minister van Justitie van 28 juni 2010 inzake de mogelijkheden om een strafrechtelijk verbod op extreem gewelddadig beeldmateriaal in te voeren (Kamerstuk 28 684, nr. 279) ter beantwoording aan de minister voorgelegd. Deze vragen, alsmede de daarop op gegeven antwoorden, zijn hieronder afgedrukt.

De fungerend voorzitter van de commissie,
Arib

De griffier van de commissie,
Nava

I. Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van bovengenoemde brief. Er blijven echter enkele vragen staande.

In de brief staat dat een verbod op extreem gewelddadig beeldmateriaal wenselijk zou kunnen zijn wanneer het beperkt blijft tot games die geheel of in overwegende mate uiterst gewelddadig zijn. Deze leden vragen hoe bepaald wordt wat wel en niet onder uiterst gewelddadig wordt verstaan.

In de bijlage staat dat wanneer in de praktijk blijkt dat de bescherming van de belangen van kinderen aan het einde van de distributieketen sterk te wensen overlaat, een verbod op extreme beelden van geweld op deze grondslag serieus overwogen te worden. Het staat uiteraard voor de leden van de VVD-fractie voorop dat de belangen van kinderen effectief beschermd dienen te worden. Zij vragen echter of een verbod op extreme beelden van geweld niet te willekeurig is. Wat wordt precies bedoeld met extreem of dient bij een verbod dit aan de rechter te worden overgelaten? Deze leden delen de mening dat behoedzaamheid betracht dient te worden bij het stellen van een eventueel algeheel verbod op de openbaarmaking van bepaalde gewelddadige beelden. Sterker nog, de leden van de VVD-fractie hechten er sterk aan dat symboolwetgeving wordt vermeden.

In de bijlage staat verder over de uitvoerbaarheid dat wanneer de verschuiving van de fysieke naar de digitale distributie voortschrijdt een verbod met als oogmerk jongeren hiervan te vrijwaren weinig soelaas zal bieden. In dat geval zal er slechts sprake zijn van symboolwetgeving. De leden van de VVD-fractie verzoeken de minister hier nader op in te gaan. Begrijpen zij het goed dat het onbekend is of een strafrechtelijk verbod op extreem gewelddadig beeldmateriaal wel handhaafbaar is? Deze leden vragen niet eerst de handhaving op het vereiste peil moet worden gebracht.

Vragen en opmerkingen van de PvdA-fractie

Met belangstelling en aandacht hebben de leden van de PvdA-fractie onderhavige brief gelezen. Deze leden zien in de brief twee invalshoeken ten aanzien van de strafbaarstelling van extreem gewelddadig beeldmateriaal. Aan de ene kant is de insteek dat met name jeugdige kijkers beschermd moeten worden tegen het zien van gewelddadig beeldmateriaal, bijvoorbeeld bij games en films. De andere invalshoek is het beschermen van het slachtoffer dat te zien is op seksueel gewelddadig beeldmateriaal en «happy-slapping»-filmpjes.

Deze leden onderschrijven de overweging van de minister dat de beoordeling of bepaald gewelddadig beeldmateriaal strafbaar moet zijn in samenhang met de vrijheid van meningsuiting moet worden gezien. Voor de leden van de PvdA-fractie moet het uitgangspunt zijn dat alle beeldmateriaal de ruimte moet krijgen om gebruikt te worden, tenzij het duidelijk is dat deze beelden schadelijk kunnen zijn voor de kijkers of gebruikers van dat beeldmateriaal, dan wel voor degene die op het beeldmateriaal te zien zijn (slachtoffers).

Ten aanzien van de groep jeugdige gebruiker brengen de leden van de PvdA-fractie het volgende naar voren. Er moet evident sprake zijn van schadelijk invloed op de gebruiker. Dit zal met name gelden voor de jonge gebruiker. Volgens het onderzoek is het onomstreden dat dergelijke

beelden schadelijke gevolgen voor de jonge gebruiker kan hebben. Deze leden kunnen deze conclusie begrijpen. Overigens zullen er ook volwassenen zijn die de invloed van zeer gewelddadige games zullen voelen. Deelt de minister deze gedachte? Kan de minister zijn antwoord toelichten en kwantificeren? Zal strafbaarstelling effectief zijn bij het voorkomen van het min of meer willekeurig in aanraking komen van jongeren met extreem (seksueel) geweld (bijvoorbeeld tijdens het surfen op het internet)? Zal strafbaarstelling effectief kunnen zijn bij het doelbewust zoeken van jongeren naar extreem (seksueel) geweld?

Daarnaast moet de afweging gemaakt worden welke rol de overheid moet krijgen en wanneer de ouders hun verantwoordelijkheid moeten nemen ten aanzien van dergelijke gewelddadig beeldmateriaal. Zou de minister nog enkele woorden willen wijden aan de rol van de ouders om te voorkomen dat jongeren in aanraking komen met zeer gewelddadig beeldmateriaal? Zijn er andere preventieve maatregelen denkbaar tegen confrontatie met extreem (seksueel) geweld?

De leden van de PvdA-fractie vragen waarom de minister niet een zelfde lijn kiest ten aanzien van video's/films als die hij gebruikt voor (video)-games. In beiden gevallen gaat het tenslotte om materiaal dat zeer gewelddadig beelden bevatten. Waarom is de minister geen voorstander van strafbaarstelling in combinatie met de maatregelen van de branche?

De tweede groep die bescherming verdient van de overheid zijn de slachtoffers van seksueel gewelddadig beeldmateriaal en «happy slapping»-filmpjes.

De minister ziet geen mogelijkheden ten aanzien van het strafbaar stellen van zeer gewelddadig seksueel beeldmateriaal. Zonder aangifte van het slachtoffer dat te zien is op het beeldmateriaal zal het moeilijk zijn om tot vervolging van de maker over te gaan. Geldt dit ook voor het plaatsen en verspreiden van dergelijk beeldmateriaal?

Tot slot willen deze leden nader ingaan op het fenomeen «happy-slapping». Zij zijn van mening dat het slachtoffer dat op dit beeldmateriaal te zien is bescherming verdient. Deelt de minister deze mening? Dat zou betekenen dat naast het delict dat zichtbaar is op de beelden het verspreiden van de beelden en mogelijk zelfs het voor handen hebben strafbaar te stellen. Waarom heeft de minister niet voor deze lijn gekozen? Kan de minister aangeven in hoeverre en hoe vaak beeldmateriaal van «happy-slapping» en seksueel gewelddadig beeldmateriaal wordt gebruikt in een rechtszaak als bewijsmateriaal? Wat is het gewicht van dit bewijsmateriaal?

Uit het onderzoek blijkt dat mensen die veelvuldig gewelddadig seksueel beeldmateriaal kijken, meer agressief gedrag vertonen, hetgeen een extra argument voor een strafrechtelijk verbod kan zijn. Wat zijn de bezwaren tegen de strafbaarstelling van het verspreiden respectievelijk het in bezit hebben dergelijke beeldmateriaal alsmede de extraterritoriale werking naar analogie van de reeds bestaande strafbaarstelling van kinderporno, zo vragen de leden van de PvdA-fractie.

Kan de minister inzicht geven in de handhavingskosten van een brede strafbaarstelling? Kan de minister inzicht geven in de te verwachten effectiviteit van deze strafbaarstelling al dan niet gezien in samenhang met preventieve maatregelen? Verwacht de minister een preventieve werking van de strafbaarstelling zelf, in die zin dat de normstelling en een mogelijke strafrechtelijke vervolging het aanbod van extreem (seksueel) geweld reeds zal doen afnemen?

De aan het woord zijnde leden vragen of er resultaten bekend zijn over de handhaving van het verspreidingsverbod van zeer gewelddadig beeldmateriaal in Duitsland en Engeland. Welke problemen doen zich hierbij voor? Is het aldaar gehanteerde criterium voor strafbaarstelling werkbaar voor

de rechtspraak? Kan er voor die landen een conclusie worden getrokken over de effectiviteit van de strafbaarstelling?

Vragen en opmerkingen van de PVV-fractie

De leden van de PVV-fractie vragen in hoeveel gevallen sprake is geweest van het opmaken van een proces-verbaal of sprake is geweest van een veroordeling op grond van artikel 240a en/of artikel 240b Wetboek van Strafrecht, die te herleiden zijn tot het bezitten of bekijken van extreem gewelddadig beeldmateriaal.

Meer specifiek vragen deze leden in hoeveel van de hierboven gevraagde situaties het ging om het criterium, zoals dat door de minister is opgenomen in de conclusie van zijn brief, te weten games die geheel of in overwegende mate uiterst gewelddadig zijn en die er blijkens de context en presentatie op gericht zijn dit geweld te verheerlijken of te vergoelijken, dan wel er op zijn gericht de menselijke waardigheid geweld aan te doen. Tot slot vragen de leden van de PVV-fractie of de artikelen 240a en 240b Sr in de betreffende zaken niet toereikend zijn geweest, op grond waarvan gesteld zou kunnen worden dat er behoefte is aan een strafrechtelijk verbod op extreem gewelddadig beeldmateriaal, zoals door de minister is bedoeld.

Vragen en opmerkingen van de CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben met veel interesse kennisgenomen van de voorliggende brief. Games als *Manhunt2* hebben het onderwerp op de agenda gezet en genoemde leden, die zeggen te rillen van dergelijke games, zijn ingenomen met de wijze waarop de mogelijkheden, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van een verbod ervan aan de Kamer zijn voorgelegd. Inderdaad, hier dringt zich een precare belangenafweging op, te weten de vrijheid van meningsuiting versus het belang van (de bescherming van het) kind. De leden van de CDA-fractie kunnen zich goed vinden in de appreciatie van minister dat een eventueel verbod zich zou moeten beperken tot extreem gewelddadige games. Die vragen inderdaad dat de speler zich geheel inleeft in de agressor die, zij het virtueel, aan de agressieve «gedragingen» deelneemt. Dat lijkt toch anders dan bij films, waarbij gezegd moet worden dat de invloed daarvan ook veel te vaak wordt onderschat. Natuurlijk horen deze leden geluiden dat bepaalde extreem gewelddadige films niet zouden moeten mogen, en vinden zij dat aan de verspreiding daarvan paal en perk moet worden gesteld, maar de weerzin tegen games, zoals *Manhunt2*, is toch aanmerkelijk groter. Dienaangaande is een duidelijke roep om een strafrechtelijk verbod hoorbaar. Draagvlak is daarom wel te verwachten.

De leden van de CDA-fractie begrijpen goed dat het kan knellen in de uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van een eventueel strafrechtelijk verbod. Nu wordt nog veel fysiek aangeboden, maar dat zal mogelijk (nog sneller) verschuiven naar onlinedistributie. Desalniettemin neigen genoemde leden ernaar aan te dringen op een verbod. Zij betrekken hierbij ook de notie dat van een verbod een stevig signaal uitgaat naar ouders en de branche dat met dergelijke games echt een grens wordt overschreden. Hoe beoordeelt de minister van Justitie dit, zo vragen de leden van de CDA-fractie. Is de minister het met genoemde leden eens dat ouders zich door een verbod gesteund zullen weten in hun opvoedkundige verantwoordelijkheid voor het internetgebruik van hun kinderen? Dat uitvoering en handhaving lastig zullen zijn is een gegeven, maar voor genoemde leden geen wezenlijk opstakel. Het heeft er ook niet aan in de weg gestaan andere uitwassen van het internet (denk aan de verspreiding van kinderporno) aan te pakken. Zeker nu cybercrime een serieus aandachtsveld is, kan het onderhavige wat de leden van de CDA-fractie

betreft in de nieuwe aanpak worden meegenomen. Graag ontvangen zij een reactie van de minister hierop.

De leden van de CDA-fractie begrijpen de wens van de minister om het optimale te bereiken langs zelfregulering, conventanten en monitoring door «mysteryshopping». Genoemde leden moedigen de minister aan zijn pad te vervolgen. Ten eerste zal het nog geruime tijd duren voordat een eventueel verbod op extreem gewelddadige games in werking treedt en daarnaast is een dergelijk verbod maar een aanpak van een deel van het probleem. De films blijven, wat de leden van de CDA-fractie betreft, buiten bereik van de strafwet, maar de beschikbaarheid hiervan dient wel effectief beperkt te worden. Graag ontvangen zij een reactie van de minister hierop.

In de brief wordt verwezen naar Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Deze leden vernemen graag of er nog andere landen zijn die verboden van extreem gewelddadig beeldmateriaal kennen.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe hetgeen thans voorligt zich verhoudt tot het conceptwetsvoorstel met betrekking tot computercriminaliteit.

Vragen en opmerkingen van de SP-fractie

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van onderhavige brief. Zij hebben daarover de volgende vragen en opmerkingen. Deze leden delen de mening dat extreem gewelddadig beeldmateriaal niet geschikt is voor kinderen. Allereerst ligt hier een belangrijke verantwoordelijkheid bij de ouders. Het is vooral aan de ouders om enigszins in de gaten te houden welke films hun kinderen kijken en welke computer-games zij spelen. Dit is deels een kwestie van opvoeden, en dat is a priori een taak voor de ouders. Graag ontvangen zij een reactie van de minister. Daarnaast ligt er volgens de leden van de SP-fractie een verantwoordelijkheid bij de producenten en distributeurs van gewelddadig materiaal. Deze leden zijn het eens met het handhaven van de leeftijdsgrenzen. Extreem gewelddadige games en films zijn niet geschikt voor kinderen en moeten dan ook niet aan kinderen worden verkocht. Het is goed dat hierover afspraken zijn gemaakt met de audiovisuele branches en grote winkelketens. Zijn er mogelijkheden de branches en winkels aan te pakken wanneer zij herhaaldelijk over de schreef gaan en gewelddadig materiaal ter beschikking stellen aan minderjarigen? Op welke wijze?

De leden van de SP-fractie zijn geen voorstander van een strafrechtelijk verbod op gewelddadige games. De redenen die de minister voor een verbod aanvoert zijn niet overtuigend. Wanneer de branche, winkels en vooral ouders hun verantwoordelijkheid nemen, is dat veel effectiever dan een eventueel verbod op bepaalde games, waarmee deze spellen niet alleen voor kinderen maar voor niemand meer beschikbaar zijn. Daarnaast lijkt de effectiviteit en de uitvoerbaarheid van een eventueel verbod de leden van de SP-fractie erg twijfelachtig. Zeker wat de online games betreft zou een dergelijk verbod nauwelijks te handhaven zijn. Dat erkent de minister ook. De minister erkent dat «de verantwoordelijkheid voor de bescherming van de jongeren dan grotendeels bij de ouders komt te liggen.» Waarom geldt dat dan niet ook ten aanzien van de offline games?

De leden van de SP-fractie vragen de minister zijn stelling te onderbouwen dat het spelen van gewelddadige games leidt tot een hoger agressieniveau bij de speler, het kijken naar gewelddadige films bijdraagt aan het ontwikkelen van agressief gedrag en het kijken naar beelden van extreem seksueel geweld leidt tot gevoelsmatige afstomping ten opzichte

van geweld en de consequenties daarvan in het werkelijke leven. Maar is enig causaal gedrag tussen gewelddadig beeldmateriaal en agressie en geweld eigenlijk wel aangetoond? Uit welk onderzoek blijkt dat kijken naar gewelddadig beeldmateriaal leidt tot agressie en geweld? Wat is de reactie van de minister op de heer Peter Nikken in het NRC van 14 september 2010, die stelt dat de minister zijn boek verkeerd heeft geïnterpreteerd?

Vragen en opmerkingen van de SGP-fractie

De leden van de SGP-fractie hebben met waardering kennisgenomen van de brief waarmee de minister van Justitie uitvoering wil geven aan de motie-Van der Staaij over extreem gewelddadig beeldmateriaal (Kamerstuk31200 VI, nr. 80) . Zij vinden het positie dat de conclusie van het toegezegd onderzoek is dat een verbod mogelijk en onder bepaalde voorwaarden ook wenselijk is. Wel hebben zij vragen bij diverse aspecten van de brief.

Het is hen opgevallen dat gewelddadige games worden gezien als belangrijke risicofactor voor jongeren, maar dat ook bepaald niet uitgesloten is dat volwassen erdoor beïnvloed worden. Zij verwijzen hiervoor naar de voorbeelden van extreem seksueel geweld op blz. 3 van het rapport. Vanuit die optiek bezien is het niet op voorhand logisch om slechts te werken met leeftijdsgrenzen waarboven zulk materiaal wel beschikbaar is. Waaruit vloeit die beperking precies voort?

De mogelijkheid om tot een verbod te komen wordt beperkt tot computer- en videospellen en niet uitgebreid naar films. Hoewel hierbij wel een motivering wordt gegeven, vinden de leden van de SGP-fractie deze beperking niet voldoende gemotiveerd. Een belangrijke gedachte is immers dat een verbod op films met extreem gewelddadig materiaal op meer weerstand zou stuiten. Ook al zou dit zo zijn, dan moet nog de principiële afweging gemaakt worden of een bepaald verbod gewenst is of niet.

In dit verband verwijzen deze leden naar het rapport waarin gesteld wordt dat het moeilijk te begrijpen is dat bepaalde mensen een genoegen beleven aan het zien van bepaalde gewelddadige beelden. Datzelfde kan ook gezegd worden van andere strafrechtelijk verboden uitingen, zoals kinderpornografie. Dat is echter geen argument om dan ook maar niet op te treden door middel van een verbod. Wil de regering nader toelichten waarom er op dit punt geen duidelijke keuze is gemaakt?

In de brief verwijst de minister bij de relatie tot online verkoop en de mogelijkheid om te downloaden vooral naar de verantwoordelijkheid van ouders. Hoewel ook zij een zeer belangrijke taak hebben, is het de leden van de SGP-fractie niet duidelijk waarom juist hier verwezen wordt naar de ouders. Zou het niet voor de hand liggen om – zeker indien de verschuiving naar online-aanbod zich verder doorzet – juist ook het online aanbod onder een wettelijk verbod te plaatsen? Of is in dit geval het belang van de bescherming van jeugdigen niet meer van belang?

Graag ontvangen de leden van de SGP-fractie uitleg bij de passage over de uitzondering voor vervaardiging voor eigen gebruik en het bezit. Waarom wordt dat wel toegestaan? Waar ligt dan de precieze grens?

De minister benadrukt dat ook een Europese aanpak noodzakelijk is. Graag vernemen deze leden wat de stand van zaken op dit terrein is. Is de inzet van de minister erop gericht dat er op Europees niveau daadwerkelijk een verbod komt?

De leden van de SGP-fractie vinden het op zichzelf een goede zaak dat er via de methode van mysteryshopping wordt gecontroleerd of de bestaande leeftijdsgrenzen worden gehandhaafd. Wel vragen zij zich af waarom een wenselijk en mogelijk geacht wettelijk verbod pas voorbereid gaat worden als de resultaten van dat onderzoek bekend zijn. Wordt hiermee geen kostbare tijd verloren om zo snel mogelijk over te gaan tot een wettelijk verbod?

Verder vragen zij zich af waarom de doelstelling op dit onderdeel is dat na drie jaar slechts in ten minste 70% van de gevallen de leeftijdsgrenzen nageleefd moeten worden. Waarom is niet gekozen voor een hogere doelstelling?

II. Reactie van de minister